

Проекти адаптації спадщини: можливості поширення досвіду

Автор: Гаральд Міг (Harald Mieg)

За участі: Ганна Шемзо і Андреа Тонко (Метрополітальний дослідницький інститут), Левенте Поляк (Levente Polyák), Баханур Нася (Bahatur Nasya) і Хорхе Москера (Jorge Mosquera) (Eutropian); Бейтске Бунстра (Beitske Boonstra), Карім ван Кніппенберг (Karim van Knippenberg) і Ганне ван Гілс (Hanne Van Gils) (Університет Гента); Люс Велдпаус (Loes Veldepaus) і Міранда Іоссіфідіс (Miranda Iossifidis) (Університет Ньюкасла); Девід Амачер (David Amacher), Маркус Кіп (Markus Kip) і Сенді Цай (Sandy Tsai) (UBER); Юп де Роо (Joep de Roo) (Eurodite); Рольф Нови-Гуй (Rolf Novy-Huy) і Крістіан Дарп (Stiftung trias); Федеріка Фава (Federica Fava), Фабріція Каннелла (Fabrizia Cannella) і Джованні Каудо (Giovanni Caudo) (Університет Roma Tre), Ірина Склокіна (Центр міської історії, Львів); Крістіан Фернандо Яйоне (Christian Fernando Iajone), Марія Крістіна Пангаллоцці (Maria Cristina Pangallozzi) і Алессандро Піперно (Alessandro Piperno) (Університет LUISS у Римі), Олів'є Шульбаум (Olivier Schulbaum) (Platoniq); Дора Мераї (Dóra Mérai) та Володимир Куліков (Volodymyr Kulikov) (Центральноєвропейський університет у Будапешті)

Матеріали створено в рамках проекту «Відкрита спадщина» (OpenHeritage: Organizing, Promoting and ENabling HEritage Reuse through Inclusion, Technology, Access, Governance and Empowerment), підтриманого програмою досліджень та інновацій Європейського Союзу "HORIZON2020" (грантова угода №776766).

Координатор проекту: Метрополітальний дослідницький університет (Metropolitan Research Institute) у Будапешті
Див. більше: www.openheritage.eu

Переклад профінансовано зі Стабілізаційного фонду культури та освіти 2022 Федеральним міністерством закордонних справ Німеччини та Goethe-Institut

Основні поняття проєкту «Відкрита спадщина».....	3
Авторизований дискурс спадщини (Authorized Heritage Discourse).....	3
Міське спільне (urban commons).....	4
Партнерства між владою, бізнесом і людьми (public-private-people partnerships).....	5
Критичні студії спадщини.....	7
Власність і адаптація спадщини.....	9
Інклюзивне врядування.....	13
Стратегії гнучкості.....	14
Стратегії спадщини.....	16
Приклади.....	18
Сімпла Керт у Будапешті: потенціал місця!.....	18
Старий ринок у Братиславі: вам потрібна бізнес-модель.....	19
Неаполь: врегулювати спільне.....	20
Лісабон: активна, інтегрована стратегія.....	21
Поширені дезадаптивні стратегії.....	22
Посилання.....	23

Основні поняття проєкту «Відкрита спадщина»

Авторизований дискурс спадщини (Authorized Heritage Discourse)

Містить тексти Дори Мераї, Каріма ван Кніппенберга, Люс Велдпаус, Федеріки Фави, Фабриції Каннелли та Джованні Каудо

Концепція авторизованого дискурсу спадщини тісно пов'язана з працями Лорджейн Сміт (Smith 2006) і ґрунтується на ідеї, що цінності й усталені практики консервації спадщини можна мислити через авторизований дискурс спадщини. Пендлбері (Pendlebury 2013) запропонував розуміння консервації спадщини як «асамбляжу», який складається з «соціальної структури планування консервації, до якої входять інституції й інші актори у зв'язці із законами й постановами, а також нормалізованими практиками й дискурсами» (2020, с. 673), включно з авторизованим дискурсом спадщини. «Між сферами політик планування консервації, реновації й економічного розвитку сформувалися» певні відносини. Так, в Англії «консервація успішно перепозиціонувала себе з перешкоди для розвитку до такої, що вважається активним агентом змін» (Pendlebury 2013, с. 709). Ідея авторизованого дискурсу спадщини стала важливою теоретичною лінзою для вивчення спадщини.

Учасницькі підходи. Спадщина існує тою мірою, якою люди визначають і приймають її (Smith, 2006). Отже, **учасницькі** підходи до спадщини наголошують на важливості підвищення обізнаності щодо спадщини через діалог (див. Harrison 2012) — визнання розмаїття поглядів на об'єкти спадщини й збагачення розуміння спадщини в такий спосіб (Silberman 2013). Критична освіта з питань локальної спадщини стверджує, що визнання спадщини не тотожне необдуманому цінуванню «старих добрих часів», а радше стосується розуміння історичних умов, у яких постала ця спадщина, її етично проблематичних або некомфортних аспектів (Macdonald 2013).

Аналітичне використання авторизованого дискурсу спадщини в проєкті «Відкрита спадщина». Цінності спадщини в проєктах повторного використання можуть бути несталими, часом унікальними, а часом загальноприйнятими рішеннями, що включають лиш деякі домінантні цінності. У проєктах перевикористання спадщини можуть виникати конфлікти навколо взаємодії між різними спільнотами, роботи з фіксованим і обмеженим розумінням спадщини. У певних випадках це може призводити до конфліктів між різними групами щодо права визначати спадщину й цінності.

Міське спільне

Містить текст Федеріки Фава, Фабриції Каннелли, Джованні Каудо, Марії Кристини Пангаллоцці, Алессандро Піперно

Наукова дискусія щодо **спільного** часто асоціюється з «Трагедією спільного» (Gardin 1968) і працями Елінор Остром (Elinor Ostrom 1990). Остром винайшла новий спосіб мислити врядування, що спирається на співпрацю, кооперацію і співвласність. Поняття спільного в контексті проєкту «Відкрита спадщина» пов'язано з низкою дебатів, що тривають досі. Точкою відліку вважається контекст італійських політик щодо адаптації спадщини, особливо у світлі італійської правової традиції спільного. Це основа для концепту спільного управління, яке відіграє важливу роль для європейського "Co-City protocol".

Співурядування. У центрі дискусії про співурядування стоїть бачення і застосування спільного, його інфраструктури і виробничих механізмів «рівний — рівному». Спільне пропагує і підтримує співврядування, із цим погоджуються багато, див. Rose C. 1986; Yochai Benkler (2016); Madison, M.J., Strandburg, K.J., & Frischmann, V.M. (2016); Frischmann, V. M. (2012), які аналізували цю тему з різних місць і перспектив.

Протокол «Спів-місто» (Co-City protocol) (Iaione, 2016; Co-Cities Report, 2020): Ідея міського спільного також сильно впливає на проєкт «Відкрита спадщина» через протокол «Співмісто», що є моделлю співурядування, базованою на спільних принципах:

- колективне врядування,
- сприятлива держава (enabling state),
- економіки взаємного підсилення (pooling economies),
- експерименталізм,
- технологічна справедливість.

Практика міського спільного в Італії. Найбільше вражають такі приклади розширення можливостей спільнот, як **Регулювання міського спільного (Regulation of the Urban Commons)** та інші муніципальні заходи, запроваджені у таких містах, як Неаполь (у співпраці з лабораторією Scugnizzo Liberato) і Турин (у співпраці з Cascina Roccafranca). У Італії модель володіння спільним базується на гарантованому конституцією доступі до «спільних благ» (**common goods**) і «громадського користування» (**civic use**) (стаття 43 італійської конституції). Ця стаття дозволяє спільнотам колективно і вільно користуватися й керувати публічними (державними) і приватними ресурсами. Останніми роками це конституційне право вдалося зреалізувати через локальні дії. У випадку Неаполя, воно гарантує місцевій спільноті право «користуватися (державними, локальними й приватними) землями, водами й лісами ... на які накладаються обмеження щодо будівництва й приватизації» (місцева постанова номер 458, 2017). Це означає обмеження для при-

ватної власності, яка має суспільну цінність, в тому числі через аспект спадщини. Головна перевага цього підходу полягає у рамці спільного, що застосовується через інструмент «громадського користування» (civic use), який ставить відносини між владою й людьми в центр (адаптивної) міської стратегії, ґрунтуючись на **організації співврядування, інклюзивного для різних спільнот і зацікавлених сторін**. Щоби певний об'єкт визнали «міським спільним» у Неаполі, муніципалітет визнає **соціальну цінність**, що її створює спільнота, згуртована навколо певного **культурного ресурсу**; ця культурна цінність «записується» як частина економічної цінності цього блага.

Партнерство між владою, бізнесом і людьми (Public-Private-People Partnerships) (4P) / П'ятірна спіраль інноваційного розвитку (Quintuple Helix, 5H)

Містить тексти Бейтске Бунстри, Каріма ван Кніппенберга, Маркуса Кіпа та Сенді Цай, Люс Велдпаус

Партнерства між владою, бізнесом і людьми (4P) і модель п'ятірної спіралі (Quintuple Helix, 5H) — це підходи учасницького врядування. 4P — це продовження підходу PPP (партнерства між державою і бізнесом (Public-Private-Partnerships) із додаванням акценту на участі звичайних людей. А 5H (партнерство між університетами, виробництвом, урядом, громадою і середовищем для інноваційного розвитку) — це продовження моделі «Потрійної спіралі» (triple helix), що слугує як модель для інноваційного проектування місцевості, виконуваного приватними чи державними акторами. Підходи 4P і 5H тут представлені в одному блоці, адже обидва прагнуть суттєво залучити різні зацікавлені сторони у процес планування.

Партнерство між владою, бізнесом і людьми (Public-Private-People Partnerships) (4P)

Партнерство між владою і бізнесом (PPP (або 3P)) — це кооперація між **державними й приватними стейкхолдерами**, що базується на справедливому розподілі праці, витрат і зиску (Buse & Walt, 2000). Дубіні й ін. (Dubini et al. 2012) показали три успішні PPP приклади керування спадщиною з Італії. Макдональд і Чонґ (Macdonald and Cheong 2014) оцінили американські проекти PPP з консервації історичних будівель, місцевостей і історичних міських зон. Це дослідження висвітило роль третього сектора в PPP проєктах спадщини: «Постійно зростає важливість і релевантність PPP, що їх використовують для консервації спадщини у третьому секторі. У цьому документі третій сектор означається як недержавні, соціальні, громадські організації, він також може включати людей, які живуть коло об'єктів спадщини» (с. 2).

Загалом, партнерство лише між бізнесом і державними органами критикують за **непридатність** для досягнення бажаних і очікуваних людьми результатів, особливо це стосується складних викликів, що передбачають багато різних акторів, інтересів і поглядів (cf. eg. Song et al., 2018). Якщо не вклеювати у схему четверте Р (людей), урядовці часто концентруються на задоволенні й підтримці приватних інтересів **на шкоду інтересам громади**, і легко можуть недобачити інтереси й потреби суспільства, особливо — менш представлених і ресурсних (фінансово, юридично тощо) груп. До того ж, традиційний міський розвиток послідовний і ієрархічний, він рухається від уряду до забудовників, а від них — до кінцевих користувачів, а через те, що PPP зазвичай фокусується на апріорному справедливому розподілі праці, нестачі коштів і зиску, прямі кінцеві користувачі або клієнти майже не враховуються (Irazabal, 2016).

Клара Іразабаль (Clara Irazábal 2016), міркуючи над прикладами з Латинської Америки, агітувала за підхід партнерства між владою, бізнесом і людьми (PPPP), з особливим акцентом на людей (четверту "Р"). Перша ціль підходу 4Р, таким чином, полягає в тому, щоби зробити партнерства більш людиноорієнтованими й інклюзивними до інтересів людей і громадянських інновацій для складних і небезпечних міських викликів, перетворити «людей» на значущого партнера в межах формальних і неформальних партнерств міського і просторового розвитку й переосмислення (UNECE, 2018). У цьому випадку, «люди» — це спільноти, групи інтересів, громадські організації, об'єднання районів, кінцеві користувачі, а також раціональні споживачі (Irazabal, 2016; Kuronen et al., 2010). 4Р, таким чином, прагне більш горизонтального підходу, врахування і формальних, і неформальних відносин між державними установами, приватними компаніями й громадянами (Irazabal, 2016). Такі формальні й неформальні угоди — це контракти, меморандуми про взаєморозуміння, взаємні згоди, договори поставки (Marana et al., 2018). Відповідно, 4Р ставить за мету (пере)осмислення розподілу витрат і зисків у міських партнерствах, більш суттєвого долучення «людей» до спільного планування (Irazabal, 2016). І останнє, та не менш важливе: вважається, що модель 4Р може створити більш придатні до життя середовища й поліпшити залучення й спільне планування, адже вона дозволяє залучення людей інституційно, методологічно й із фінансовою підтримкою (Kuronen et al., 2010).

П'ятірна спіраль Quintuple Helix (5H)

Концепт «потрійної спіралі» (**Triple Helix**) був розроблений Генрі Етцковітцем і Лутом Лейдесдорфом у 1990-х (e.g. Etzkowitz & Leydesdorff, 1995, 2000). Його хотіли використати для заснування й розвитку інноваційних зон. Загалом, ідеться про кооперацію наукових інституцій (університетів) із компаніями й урядами. З часом «Потрійну спіраль» дорозробили, щоби пояснити соціальні інноваційні процеси, наприклад, такі, що стосуються сталого розвитку. Так народилась концепція «п'ятірної спіралі» (cf. Carayannis et al., 2009, 2012). У цю модель входять такі актори:

- 1) громадськість,
- 2) державні органи,

- 3) приватні (підприємницькі) актори,
- 4) недержавні організації й
- 5) інституції знання.

У контексті проєкту «Відкрита спадщина», інтеграція спільнот і зацікавлених сторін може розглядатися як організація мульти-стейкгоल्дерського врядування, у межах якого спільноти вважаються ключовими акторами й вступають у партнерство зі щонайменше одним із чотирьох інших акторів з «п'ятірної спіралі». Проєкти адаптивного повторного використання мають зиск із залучення широкого спектру акторів (від національних урядів до груп громадянського суспільства, від бюрократів до митців, від підприємців до незайнятих, маргінальних соціальних груп, молодих людей) при створенні «відкритої спадщини».

Критичні студії спадщини (Critical Heritage Studies)

Містить текст Девіда Амачера, Каріма ван Кніппенберга, Ганне ван Гілс, Федеріки Фави

Критичні студії спадщини — це парасольковий термін для підходів, що прагнуть розширити контекст, у якому розглядається спадщина. Спеціальний випуск журналу (Winter and Waterton 2013), як і заснування Асоціації критичних студій спадщини (Association of Critical Heritage Studies) — це важливі віхи для цього поля досліджень. У маніфесті критичних студій спадщини 2012 року їх визначають так:

Спадщина — це, як і будь-що інше, **політичний** акт, і ми маємо ставити серйозні питання про **владні відносини**, які «спадщина» аж зачасто покликана зберігати. Націоналізм, імперіалізм, колоніалізм, культурний елітизм, західний триумфалізм, соціальне виключення, що ґрунтується на класі й етносі, фетишизація експертного знання — все це сильно повпливало на те, як використовується, визначається й керується спадщина. На нашу думку, справді критичні студії спадщини ставитимуть некомфортні питання до традиційних способів мислення про вироблення спадщини, а **інтереси маргіналізованих і виключених** вноситимуться на передній план (Association of Critical Heritage Studies (ACHS), 2012 Manifesto, <https://www.criticalheritagestudies.org/history>, курсив авторський).

Отже, критичні студії спадщини фокусуються на трьох аспектах:

- процеси (як щось стає спадщиною?)
- які спільноти, цінності, нематеріальна спадщина задіяні?
- які владні відносини мають місце?

Цей критичний підхід передбачає також особливий погляд на такі ключові поняття, як спільнота спадщини і нематеріальна спадщина.

Спільнота спадщини (Heritage Community): За Горват (Howarth 2001, с. 233), спільноти — це не просто групи, до яких хтось належить. Людину можуть записувати у групу; вони можуть загрожувати чийсь самооцінці; вони можуть бути джерелом розширення можливостей. Це особливо стосується сфери спадщини. У цій сфері спільнота теж може визначатися по-різному. Спільнота спадщини може визначатися, наприклад, як групи громадян або осіб, які цінують і визначають матеріальну і нематеріальну спадщину в певному просторовому контексті. Водночас, спільноту спадщини можна визначати як суб'єкт керування спадщиною і її збереження. Вотертон і Сміт (Waterton and Smith 2010, с. 11) пояснюють це так: «Спільнота або групова ідентичність стає об'єктом регулювання через процес керування спадщиною, не лише підсилюючи владу у відносинах спільнота — експерт, але й закріплюючи легітимність есенціалістських підходів до "спільнот" і їх апріорного хибного визнання». У цьому випадку, експерти ззовні претендують на правильне знання про наявні спільноти і їхні справжні потреби, замість того, аби вивчати реально наявні групи та інтереси. Багато науковців зі сфери спадщини досліджують залученість спільноти (e.g., Mydland & Grahn, 2012; Parkinson et al., 2016). Ці науковці зазначають, що спільноти можуть розуміти спадщину через акцентування на ширшому спектрі значень, включно з нематеріальними аспектами, і що спадщина стає культурним інструментом, що його спільноти й особи використовують, щоби висловити, пришвидшити й сконструювати відчуття ідентичності, самості й приналежності.

Нематеріальна спадщина. Додатково до визначення матеріальної культурної спадщини, а також у відповідь на критику матеріальності спадщини, науковці починають звертати увагу на нематеріальні цінності, пов'язані зі спадщиною. Окрім того, концепція нематеріальної спадщини розширює простір осмислення матеріальної спадщини, адже додаються нові параметри. Справді, нематеріальні аспекти культури (мова, література, культурні практики), важливі для ідентичності місцевих спільнот, тепер висвітлюються більше (Harrison & Rose, 2010). У такий спосіб нематеріальна спадщина визнається спільнотами, групами й особами, які створюють, підтримують і передають її. Нематеріальна спадщина стосується практик, але також тісно пов'язана з виробництвом і колективною, і особистою пам'яті, вона виконує соціальну роботу, що допомагає будувати спільноту й ідентичність (Harrison, 2010). Логан (Logan 2007) визначає невідчутну на дотик спадщину як «спадщину, що постулюється радше через людей, ніж через неживі об'єкти». Взяття до уваги нематеріальних і соціальних аспектів спадщини узгоджується із ціллю проєкту «Відкрита спадщина» не лише концентруватися на перелічених об'єктах спадщини, але й залучати ті місця, які мають символічну або практичну значимість для місцевих спільнот спадщини. Якщо вчиняти саме так, розуміння нематеріальних і соціальних аспектів спадщини допомагатиме нам

встановлювати контакт із місцевими акторами, чиє розуміння спадщини зможе бути визнаним, особливо через вираження соціальної пам'яті.

Моделі власності

Містить текст Маркуса Кіпа, Ганне ван Гілс, Баханур Насі, Левенте Поляка, Дори Мераї та Володимира Кулікова

Модель громадського земельного трасту (Community Land Trust — CLT)

Громадські земельні трасти — це модель розвитку, керованого громадою, у якій **місцеві неприбуткові організації володіють землею**, розвивають і керують будівлями й іншими ресурсами, важливими для їхніх спільнот, наприклад, соціальними підприємствами, вирощуванням їжі або виробничими просторами. У контексті США і Великої Британії, що також поширюється на Європейський континент через Бельгію, Францію й Нідерланди, формат громадських земельних трастів був визначальним для підтримки мешканців при створенні інклюзивних економічних екосистем і моделей сталого розвитку. Володіючи землею (або орендуючи її в державного власника) і здаючи квартири, цілі будівлі чи інші типи власності в оренду окремим особам, родинам або спільнотам, CLT може контролювати використання й ціну такої власності. Отже CLT може використовувати цей важіль, щоби гарантувати доступність просторів під керівництвом трасту, враховуючи рівень доходів людей, які проживають у відповідній місцевості. Зазвичай така оренда довготривала, на кілька поколінь, до 250 років. Кожний траст має свою систему врядування, але всі вони мають певні спільні ознаки: вони демократично керуються мешканцями, представниками місцевостей, у яких вони функціонують, і експертами. У Англії й Вельсі такі трасти описуються в Акті про регенерацію житла від 2008 року (**Housing Regeneration Act of 2008**): будь-який правовий формат, який відповідає цьому акту, може вважатися CLT.

Перші такі трасти засновувалися як компанії з обмеженою відповідальністю. Деякі інші трасти засновуються як благодійні організації. Станом на сьогодні, більшість CLT засновуються як співтовариства, що працюють на користь громади. Цей юридичний формат оновили 2014 року: це членські організації, відкриті для будь-кого з місцевої громади і працюють лише на користь цієї громади, що ідеально збігається з етикою CLT. Національна мережа CLT розробила список правил: більшість трастів користується цими правилами, а рішення щодо того, як функціонувати їхнім комітетам і як залучати учасників і мешканців, вони приймають самостійно.

Модель кооперативної власності

Кооперативом демократично володіють його члени, він автономний і самоорганізований. Кооперативи існували в Європі з Середньовіччя. Житлові кооперативи також існують більше 100 років. Кооперативи потребують відповідної правової бази й організаційних навичок. Наприклад, проєкт Sargfabrik у Відні обрав формат “Wohnheim” (нім. гуртожиток), який зазвичай використовується для гуртожитків студентів або будинків для літніх людей. У випадку проєкту Sargfabrik ця модель була обрана для колективного проживання і зрештою перетворилась на щось кшталту кооперативу в межах Віденської житлової програми. Ця конкретна юридична організаційна форма надає резидентам доступ до житлових субсидій, але лиш на будівництво, а не на покриття поточних витрат. Крім того Wohnheim пропонує кілька винятків із загальних будівельних обмежень. Такі винятки з кількох будівельних кодексів дозволяють знизити витрати на будівництво, і потім реінвестувати зекономлені кошти в соціальну інфраструктуру проєкту.

Модель неприбуткової організації

За цією моделлю, **неприбуткова організація набуває власність** і здає в оренду за умови, що об'єкт використовується для неприбуткових цілей. Це можна зробити, наприклад, через надання спадкового права на будівництво. У Німеччині **спадкове право на будівництво** (Erbbaurecht) — це довгострокова форма оренди, яку започаткували більше 100 років тому, щоби здавати землю в оренду кооперативам, що будували доступне житло, або щоби допомогти бідним родинам збудувати будинок. Цей інструмент дозволяє орендарям платити річні відсотки або оренду замість купівлі землі за початковий капітал. Довгострокова оренда (часто 99 років) дозволяє орендарям суттєво вкластися в розвиток місцевості, будуючи нові об'єкти або відновлюючи старі, а отже на практиці дорівнює праву власності, окрім права продажу. Спадкове право на будівництво зараз часто використовується для того, щоби зберегти землю в державній власності, але заохотити орендарів інвестувати у власність або вберегти землю від спекулятивного ринку. Контракти спадкового права на будівництво також включають обмеження на користування, у такий спосіб створюючи необхідні рамки на майбутнє.

Прикладом такої моделі є проєкт ревіталізації колишньої ферми Хоф Предіков. Місцевість **Hof Prädikow** (Бранденбург, Німеччина, 60 км від Берліна, www.hofpraedikow.de) уперше згадується у XIV столітті. Рештки старого замку досі видні у підвалі маєтку. Після воз'єднання Німеччини у 1990-х будівлі ферми Hof Prädikow використовувались різними орендарями, та вони все більше занепадали. Приблизно 20 років потому група молодих мешканців Берліна віднайшла цю місцевість і почала міркувати, як відновити її. У рамках обраної моделі неприбутковий фонд стає землевласником, зі спадковим правом на будівництво для кооперативу. 2016-го року фонд trias придбав ділянку, а в січні 2017 уклав договір

про оренду для забудови з *Mietergenossenschaft Selbstbau e. G.* На сьогодні, група з 24 дорослих і 12 дітей організовує активності в маєтку й розвиває місцевість довкола нього. У ширшому розумінні розвиток цього проекту покликаний стати прикладом, взірцевою практикою, здатною показати, як занепад сільських місцевостей можна зупинити й навіть повернути навспак. Цей ансамбль будівель має стати ключем для розробки нових перспектив для закинутих сільських поселень. Просто жити там недостатньо, адже це створить нові потоки поїздок на роботу між центром (Берліном) і сільською місцевістю. Щоби відновити колишню функцію Hof Prädikow як соціального центру села і місця праці, планується почати реновацію однієї центральної будівлі, колишнього сараю, і перетворити її на громадське місце. Це буде центральний пункт обміну між Hof Prädikow і селом. Були розроблені різні ідеї використання будівлі, вони запустили розробку архітектурних концептів («сільська вітальня», простір для коворкінгу тощо). Питання фінансування реновації сараю підняли на зустрічі команди проєкту «Відкрита спадщина» в жовтні 2019. У результаті, було знайдено кілька джерел для реалізації будівництва, серед них: акції кооперативу SelbstBau, приватні позики й державні субсидії. Оціночна вартість проєкту сягає приблизно 750 000 євро.

Модель приватної власності

Ця модель передбачає **приватних інвесторів із соціальним баченням**, які надають власність, якою вони вже володіють або яку вони придбали. Тип користування сильно залежить від інтересів цих інвесторів й ініціативи інших залучених у процес акторів (мисткинь, неприбуткових інституції, органів охорони пам'яток тощо). Приватна власність, мабуть, є найпоширенішою формою власності в Європі станом на сьогодні. Права приватної власності — це один зі стовпів капіталістичних економік. Приватна власність — це система, яка розподіляє певні об'єкти кшталту земельних ділянок між певними особами задля використання цих ділянок і керування ними у такий спосіб, який оберуть ці особи. Це виключає решту людей і унеможлиблює будь-який детальний контроль з боку суспільства. Говорячи юридичною мовою, це зазвичай визначення володіння власністю недержавними юридичними структурами. Приватна власність відрізняється від державної власності, що нею володіє державна структура, і від колективної або кооперативної власності, що нею володіє група недержавних структур. Серед позитивних прикладів адаптивного повторного використання об'єкта у приватній власності є «Фабрика повидла» у Львові, де власник будівлі є основним донором перетворення будівлі на мистецький центр і не очікує повернення інвестицій. Його мотивація пов'язана з амбіцією позитивного впливу на місцевість і залучення громади для досягнення найбільшої сталості проєкту.

Модель регулювання спільного

У Італії модель володіння спільним ґрунтується на конституційно гарантованому доступі до «спільних благ» і «громадського користування (ст. 43 італійської конституції). Це стосується колективного й безоплатного користування (державними й приватними) просторами й ресурсами, що дозволяє громадам користуватися й керувати цими ресурсами. Останніми роками це конституційне право вдалося зреалізувати через локальні дії, наприклад, у Неаполі, де місцевій громаді гарантовано право «користуватися (державними, міськими чи приватними) землями, водами й лісами ... на які накладаються обмеження щодо забудови» (місцева постанова номер 458, 2017). 2011-го року Неаполь включив правове поняття суспільних благ (ст. 3., р. 2) у міський статут і заснував відділ **Міського планування і суспільних благ**, перший у своєму роді в Італії. У випадку Scugnizzo Liberato в Неаполі маємо три важливі обставини: перша — правова база для визнання «спільних благ», міська рада, готова до співпраці й роботи у цій рамці; друга — активні громадяни, які хочуть і можуть брати участь у таких «неформальних» діях; і остання — Scugnizzo Liberato роками не використовувалась і була закинута, що дозволило отримати цей ресурс у своє розпорядження.

Модель муніципальної власності

Муніципальна власність — це дуже поширена модель в контексті адаптивного повторного використання спадщини. Фактичне керування об'єктом може бути дуже різним залежно від власності, контексту й зацікавлених сторін. Можливе різне додаткове фінансування, особливо фінансування ЄС. Для місцевих акторів постає питання довгострокової гарантії користування, оскільки інтереси користувачів також можуть змінюватися паралельно з політичними змінами.

Відомо про три успішні форми застосування цієї моделі.

1. Будинки як центри громад: багатофункційні громадські будинки — це значний ресурс громади в різних районах Турина, ними співкерують державні органи й громадські організації. Вони вчать одне в одного і працюють разом над питаннями, що стосуються цілого міста. Як приклад, варто згадати Cascina Rossafranca у Турині.

2. Бізнеси із соціальною відповідальністю: наприклад, Сімпла Керт у Будапешті розробили модель для ревіталізації занепалого будинку як бару й задали стандарти також і для індустрії гостинності.

3. Відкритий, органічний розвиток. Основна ідея полягає в тому, щоби завжди залишати простір для змін для наступних поколінь. Зберігаючи «органічність» розвитку, проєкт зберігає гнучкість, щоби адаптуватися до змінних інтересів зацікавлених сторін. Однією з найкращих практик тут є Marineterrein у Амстердамі, де за залучення місцевих мешканців і різних груп дуже поступово ревіталізується колишня територія військового флоту.

Інклюзивне урядування

Містить тексти Ганне ван Гілс та Маркуса Кіпа.

Модель інклюзивного управління складається з низки політик, які можна вважати взаємодоповнювальними. Модель є нормативною та має на меті зробити внесок у Цілі сталості ООН.

а) Започаткування відкритого учасницького процесу

Інклюзія передбачає вдосконалення умов участі у процесі прийняття рішень таким чином, що усі види стейкхолдерів можуть бути представлені демократично. Як ми згадували раніше, вимогою до інклюзивного процесу є «активна» залученість. Існують кілька невід'ємних кроків процесу: мапування зацікавлених сторін, збір місцевих даних, публічне представлення своєї місії, використання місцевих знань у процесі проектування та офіційного оголошення результатів та взаємодій.

б) Використання доступного простору

Доступність (фізична чи не фізична) передбачає усунення бар'єрів. Часто у розмовах про доступність на думку спадає інвалідність. Інвалідність зачіпає 15 % населення по всьому світу. Деякі з груп інвалідності є постійними, чимало з них люди отримують внаслідок травми, хвороби чи віку. Відтак більше людей стикаються з бар'єрами через ґендер, релігію, сексуальну орієнтацію чи дохід — чи просто тому, що пересуваються містом на візку.

в) Забезпечення доступного житла

В «ідеальному місті» доступне житло є пріоритетом, щоб створити райони із різними типами житла для різних бюджетів та з різними моделями оренди, власності й власного капіталу. Високі ціни на землю, обмежувальні правила та інтерес короткотривалих інвесторів часто впливають на доступність. Відтак, ідеальне місто змогло б оживити занедбані й недостатньо використовувані будівлі у приватній чи громадській власності.

г) Зміцнюючи меншини

Є безліч способів зміцнити місцеві спільноти, особливу увагу надають освіті та створенню робочих місць.

ґ) Стратегії ділення владою

Щойно започатковують проект пристосування історичного будинку, ремонтують і дають означення фізичним просторам, варто включити додаткових учасників або членів у проект, розподіляючи повноваження з прийняття рішень у програмуванні, використанні та управлінні спільними просторами із новачками.

Прикладом тут є Кашіна Роккафранка (Cascina Roccafranca) у Турині, Італія.

Кашіна Роккафранка є багатофункціональним центром громади у приміщеннях колишньої ферми на околицях Турину. Протягом 30 років Кашіна Роккафранка пустувала, а потім її купила міська влада Турину й переформатувала з підтримкою Другої міської програми Європейського Союзу. На сьогодні, Кашіна Роккафранка є громадським місцем, яким керує об'єднання громадських та публічних діячів й забезпечує широкий спектр суспільних та культурних активностей. З 2012 року Кашіна Роккафранка є частиною мережі подібних громадських центрів у Турині, яка формально утворилася 2017 року, а сьогодні співпрацює із міською радою задля управління та перетворення міського спільного. Кашіна Роккафранка слугувала моделлю, щоб створити подібні **будинки місцевих громад** (*Case del Quartiere*) в інших місцевостях Турину. Будинки в районах — це важливі громадські місця у різних округах Турину, якими спільно керують і управляють громадські організації. Вільні рамки *Case del Quartiere* дозволяють просторам з різними схемами управління належати до однієї мережі, допомагаючи їм вдосконалити їхні моделі й навчитися одне від одного, а також працювати над питаннями масштабу цілого міста. Присутня також міжнародна передача досвіду: Кашіна Роккафранка надихнула громадські простори у Пейя, Косово та розвиток спільного у м. Дюрре в Албанії (див. також трансферну мережу URBACT <https://urbact.eu/co4cities>).

Стратегії гнучкості

Містить тексти Хорхе Москера, Левенте Поляка та Ганни Шемзо

Ключовою темою «Відкритої спадщини» є роль *гнучкості та адаптації* в стратегіях діяльності різних *організацій* (публічних, приватних та громадських), що стикаються з передбачуваними та непередбачуваними труднощами. Гнучкість та адаптація є одними з характеристик організацій, що дозволяють їм зустрічати й долати різного роду виклики.

Сформоване саме по собі як процес зміни, адаптивне повторне використання спадщини вимагає одночасно фізичної (зосередженої на будівлі та місцевості) й *організаційної* адаптивності та гнучкості. Багато проектів адаптивного повторного використання є центральними складовими стратегій міського перепланування. Вони стали ключовими для перепрофілювання міських центрів, співтворення громадських просторів, та збереження сталості живої спадщини. Водночас, вони створюють можливості залучати до цих процесів спільноти й низові ініціативи (Bonfantini, 2015).

Можна розрізнити три основні стратегії гнучкості:

1. Адаптивність: здатність ініціативи чи організації адаптуватись до змінних обставин, навіть без інтенсивного обміну з іншими, та здійснювати це покладаю-

чись здебільшого на власні ресурси.

Значення адаптивності висвітлено у Стратегії адаптації Мілану 2020 (*Milan 2020 Adaptation Strategy*), яка спирається на державно-приватні партнерства й заходи оновлення, спровоковані поточною кризою охорони здоров'я та майбутніми міськими проблемами. Ціль стратегії — підтримати соціальні інновації та єдність як спосіб подолати наслідки кризи COVID-19. Один з негайних заходів Стратегії передбачав запровадити подвійне призначення інфраструктурних об'єктів із тимчасовим перетворенням споруд, щоб зробити вагомий внесок у подолання ковідної кризи. Наприклад, шкільна оаза Мілану, організація «Відкриті школи» (Open Schools) перетворювала шкільні споруди, особливо протягом літніх канікули, у центри для спільнот та зелені простори для освітніх активностей. «Мілаано Абітаре» перетворювали старі вільні помешкання на тимчасове житло, а житлові об'єкти й інші громадські та приватні споруди (наприклад, готель «Мікеландже-ло») також використовували для кризового менеджменту. У Мілані практикують адаптивність і як спосіб впоратися з кризою, і щоб підготувати місто до майбутніх викликів.

2. Урізноманітнення: здатність ініціативи встановлювати нові зв'язки із соціальним, культурним, економічним та територіальним контекстами й надавати нові послуги.

Один з імовірних аспектів урізноманітнення стосується структури прийняття рішень. Прикладом є Кашіна Роккафранка. Ця ініціативна урізноманітнила свою структуру управління й включила не тільки муніципалітет, а й різні організації. Така структура гарантує, що у процесі ухвалення рішень стосовно майбутнього будівель звучатимуть різноманітні голоси. Така множинність голосів допомагає організації залишатися відкритою до різних можливостей та реагувати на зміни, які впливають на організацію.

3. Створення екосистем: активності, які допоможуть розбудовувати мережу для об'єднання зусиль організацій і ефективнішого перерозподілу ресурсів і можливостей відповідно до нових потреб. Одним з таких прикладів є Урбаністичний форум у Лісабоні (Fórum Urbano). Більше прикладів можна знайти у роботі Поляка та ін. (Polyák et al., 2021).

На прикладі міста Лісабон бачимо особливий підхід до побудови екосистеми й сильну інституційну залученість. Муніципальний відділ розвитку разом із Урбаністичним форумом (Fórum Urbano) одразу створили інтерактивну онлайн мапу з усіма соціальними ініціативами програми “Energia BIP/ZIP”, щойно стали видимі перші наслідки кризи COVID-19. Ініціативи варіювалися від психологічної допомоги до лікарняного обладнання, й від забезпечення продуктами до культурних послуг. Меседж міської влади звучав чітко: у часи кризових ситуацій, проекти локальної підтримки у межах програми BIP/ZIP мали показати соціальну цінність.

Стратегії спадщини

Містить текст Дори Мераї, Каріма ван Кніппенберга та Люс Велдпаус.

Загалом, варто зазначити, що спадщина має здатність інтегрувати (але потім за замовчуванням розділити) широку коаліцію інституційних стейкхолдерів (з галузей освіти, реновації будівель, культури, мистецтва, музики, академії, бізнесу тощо). Спадщина також є важливою для наративів локальної та регіональної ідентичностей. Наведемо тут деякі з можливих стратегій.

а) Стратегія: отримати формальний статус спадщини для місцевості

Отримання особливого охоронного статусу (локальної, національної чи світової спадщини) має вплив на споруду і район. Це може збільшити увагу до спадщини і зробити її частиною міжнародного дискурсу (світова спадщина) чи тематичного (наприклад, промислова спадщина, релігійна спадщина) та може допомогти ділитися історіями про адаптивне повторне використання задля культурних цілей.

б) Стратегія: збереження спадщини шляхом її використання

Знайти (новий) спосіб використання, й відтак користувачів будівлі, вважається одним з найбільш ефективних способів догляду за спадщиною в кінцевому підсумку, незалежно від того, чи нові користувачі з'являться на етапі після реновації, чи стануть частиною процесу реновації. Розвиток спільноти довкола місця з перших днів процесу реновації може гарантувати те, що відновлені споруди стануть частиною спільноти й про них дбатимуть в майбутньому.

в) Стратегія: підвищити обізнаність про спадщину

У багатьох випадках стає зрозумілим, що підвищення обізнаності про спадщину дозволяє розпочати процес пристосування спадщини. Тимчасове використання та проведення подій може підвищити інтерес і встановити ефективні відносини з місцем й дати змогу людям досліджувати спадщину, й відтак підвищити обізнаність про неї.

г) Стратегія: поєднати спадщину з людьми

Виходячи за межі підвищення обізнаності, ця стратегія має на меті сприяти новим зв'язкам поміж людьми й місцями. Поєднання фізичного відновлення будівлі разом із соціальним використанням та реінтеграцією споруди у спільноту дозволяє розвинути вплив. Утім, шляхи встановлення взаємодії людей із місцем, й залучення їх у відповідні процеси відрізняються залежно від контексту й етапу процесу реновації.

д) Стратегія: об'єднувати цінності спадщини та соціоекономічні цінності для довготривалої сталості

Статус спадщини та її окремі цінності можуть слугувати мотиваторами, щоб привертати людей і ресурси до проектів та просторів. Те, як трактується спадщина,

впливає на те, кого або що привертають. Різні цінності та історії можуть бути актуальними для різних сфер, рівнів влади, різних джерел управління та фінансування. Цінності спадщини у поєднанні із ширшими соціоекономічними цінностями можуть допомогти орієнтованим на громаду схемам розвитку утримувати увагу на соціальних аспектах, й не втратити проект через спекуляції.

е) Стратегія: розширити зв'язки спадщини

Чимало проектів «Відкритої спадщини» користуються або мають вигоду від партнерств, щоб розширити і поєднати доволі локальні місця спадщини та їхні цінності й пов'язати їх у ширші мережі.

є) Стратегія: тематичний майданчик спадщини

Ідея національної, регіональної або місцевої влади зробити спадщину головною темою певного об'єкта може бути розумною стратегією, щоб зробити спадщину популярною, й робити інвестиції у її розвиток як сектор, а також її інтеграцію у інші сектори та політики.

ж) Стратегія: досліджувати множинні рівні і голоси спадщини

Ціль бути більш інклюзивними у роботі над проектами спадщини, як правило, зосереджується на стратегіях довкола врахування (нематеріальної) спадщини і використання місцевих знань. Історії та нематеріальна спадщина може зіграти велику роль для залучення людей у проект. Спадщина може залучати, створювати відчуття приналежності, об'єднувати й бути інклюзивною, утім може також розділяти й виключати. Обидві якості можна використовувати іноді стратегічно, іноді менш усвідомлено.

з) Стратегія: досліджувати й осмислювати різне розуміння спадщини

Розглядаючи проект, питання про те, хто до нього залучений — наприклад, кого вважають відповідальним за його проведення — може розповісти дещо про те, як сприймають спадщину.

Приклади

У контексті «Відкритої спадщини» стає зрозуміло, що окремі проекти чи навіть міста можуть слугувати взірцями для інших проектів адаптації спадщини. Як правило, у переймання найкращих практик залучені і діячі із приватного сектору, і міська адміністрація, яка володіє організаційними навичками й також має або виконує суспільну місію.

Сімпла Керт у Будапешті: потенціал місця!

Містить текст Дори Мерай та Володимира Кулікова

Потенціал місця: так званий єврейський квартал є історичним районом у центрі Будапешту. Останнім часом район відомий також як «квартал вечірок» або «барів на руїнах», що пов'язано із явищем, коли на початку 2000-х двори напівзруйнованих порожніх будівель, що йшли під знесення, перетворили у місця гостинності та культури. Ожививши занедбаний район, який потребував ревіталізації протягом десятиліття після краху соціалізму, руїнні бари стали надзвичайно популярними серед місцевих мешканців та туристів, а з 2010-х стали масовим явищем.

Історія бару Сімпла розпочалася 2001 року, коли Габор Бертений, Марк Гаудер, Аттила Кіс та Абель Зендовіц заснували невеликий бар на вулиці Кертеш у 7-му окрузі Будапешту. Засновники були початківцями у галузі гостинності, а освіти здобули у галузях соціальних наук та мистецтва. Їхній досвід додав нових аспектів до діяльності індустрії гостинності в Будапешті: вони хотіли заснувати культурний та громадський центр із різноманітними культурними та соціальними програмами (Molnár 2019). У 2002 році вони відкрили перший заклад Сімпла Керт просто неба у внутрішньому дворіку на вулиці Кірالی, який 2004 року переїхав на вулицю Казінчі, 14 у напівзруйнований будинок 19-го століття, який тепер має охоронний статус (Somlyódy, 2007; Molnár, 2019). Крок за кроком, вони переїхали у будівлю, що стала домом для відомого на весь світ бару.

Ідеєю Сімпли було насамперед стати організацією, що об'єднує творчих людей, проводить культурні події, вітає громадські рухи й надає простір усім охочим, щоб провести події й поділитися культурний досвідом. Сімпла Керт є приватним закладом, власником якого є Сімпласіті Лімітед (SzimplaCity Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság). Це фінансово успішний заклад, що може підтримувати свою головну місію. Території перших двох закладів Сімпла належали міській владі.

Руїнні бари: чимало руїнних пабів відкрилося протягом року після заснування першого закладу Сімпла просто неба у 2002. Керівники Сімпла організували безкоштовні курси з управління такими барами (Somlyódy, 2007). З того часу Сімпла стала *рольовою моделлю* для культурних та гостинних інноваторів із подібними орієнтирами. Об'єднавши зусилля із декількома іншими ініціаторами вони засну-

вали явище, що стало відомим як руїнні бари. Головними характерними рисами руїнних барів є (згідно з Lugosi та ін. 2010):

- підприємницька та опортуністична природа;
- вони покладалися на особисті інвестиції, зв'язки, фінансування;
- спершу вони демонстрували себе та простір як тимчасовий і гнучкий (але згодом як професійний);
- значення адаптивного пристосування спадщини, простору та предметів. Перевикористання незвичайних споруд та предметів посилює новаторство та креативність;
- міцні відносини та органічна взаємодія комерції та культури.

Ключовий меседж: активувати **потенціал місця (його душу)**.

Трансфер: в межах Єврейського кварталу, по всій Європі (руїнні бари).

Подібні приклади (що активують потенціал місця): Марінатерейн та ЛаФабріка детодалавіда (Marineterrein, LaFábrika detodalavida).

Старий ринок у Братиславі: вам потрібна бізнес-модель

Містить тексти Левенте Поляка, Данієли Патті та Баганур Насі

Старий критий ринок — це історична будівля у центрі Братислави. Спроекований архітектором міста Лаубнером Гюля, він був завершений 31 жовтня 1910 р. Будівля розташована на краю історичного центру Братислави й архітектурно поєднана із стіною старого міста, тут розташовувався міський ринок до 1960-х років. Міська влада закрила будівлю після кількох років невдалих спроб підтримати життя на ринку. Через багато років міський ринок заново відкрили із планом адаптації, який запропонував Альянс Старого ринку (Alianca Stará Tržnica). Згідно з планом по суботах мав діяти продуктовий ринок, а в інші дні проходили культурні події, також працювали два кафе, продуктова крамниця, кулінарна школа та виробництво газованої води. Переосмисливши можливості старого критого ринку, організація змогла керувати спорудою економічно сталим шляхом й водночас поступово її відновлювати, створивши нове місце проведення подій та зустрічей у центрі міста.

Альянс Старого критого ринку: ця громадська організація утворилась, щоб розробити спеціальну програму розвитку для споруди, її заснувала команда експертів, 11 фахівців з різних галузей. До команди увійшли люди із практичним досвідом. Один із засновників Альянсу організував концерти протягом 20 років і знав усіх у музичній сфері, а також усі подробиці проведення подій. Інший член команди влаштував багато років ярмарки й був готовий використати свій досвід для критого ринку.

Продуктовий ярмарок: розташований в серці Старого критого ринку. Ідею продуктового ярмарку, як складової Альянсу Старого критого ринку вдалося втілити завдяки Іллі ван Ольєн, голландській урбаністці, яка почала організовувати місцеві ярмарки у Братиславі 2011 року, закриваючи вулиці, запрошуючи виробників та сусідів. Разом із організацією Slow Food Bratislava, Ілла написала план того, як повернути продуктову ярмарку у Старий критий ринок, і наголосити на значенні поступового, органічного розвитку.

Схема від оренди до інвестицій: Альянс задумав, щоб модель нового критого ринку була економічно стабільною, фінансово незалежною від міської влади й не залучала державні субсидії. П'ятнадцятирічний контракт (на 10 років та на 5-річне продовження) між Альянсом та міською владою передбачає, що Альянс сплачує міській владі оренду у символічному розмірі 1 євро за місяць й зобов'язується вкладати 10 тисяч євро щомісяця у реновацію критого ринку на увесь термін дії контракту: це становить 120 тисяч євро на рік та майже 2 мільйони євро до завершення дії контракту. 10 тисяч євро щомісячних вкладів не включають безоплатних (волонтерських) робіт, тому вкладення орендарів можна рахувати як частину загального плану. Кожна позиція інвестицій знаходиться під контролем наглядової ради, до якої входять працівники міської влади та члени асоціації.

Ключовий меседж: вам потрібна **бізнес-модель**.

Трансфер: культурно-креативний центр «Монастир» у Рожнаві (Rožňava), Словаччина, Нова Цверновка (Nova Svernovka) у Братиславі, Тераса Люцерна (Lucerna terrace) у Празі, Монастир (Cloister) у Брно.

Схожі приклади (роль бізнес-моделі): Сімпла Керт, Резиденція Ларго (Largo Residenciâs)

Неаполь: врегулювати спільне

Стратегія спадщини Неаполя варта уваги. Найкращим прикладом слугує Scugnizzo Liberato, один із експериментів розвитку низових ініціатив, які офіційно визнала міська влада Неаполя. Основою цієї стратегії є оцінення суспільних благ й переосмислення традиційного правового інституту «громадського користування» (uso civico).

Scugnizzo Liberato започаткував безперервний процес у комплексі колишнього капуцинського монастиря і є частиною ширшої стратегії, яку прийняла міська влада Неаполя на основі суспільних благ і поняття «громадського користування» (usi civici), що означає право місцевої спільноти на користування (державною, місцевою чи приватною) землею, водою та лісом [...], які підлягають обмеженням на будівництво та приватизацію (Local act no. 458, 2017). Зокрема, відповідно до

конституційних принципів статті 43 Конституції Італії, міська влада експериментує із новими інструментами міського управління, щоб повернути місцевим спільнотам громадське й приватне бездоглядне (занедбане) майно. Вона «зосереджена на можливості довірити “спільноті користувачів” (а також державним органам) керівництво базовими послугами та енергетичними ресурсами» (Ciancio, 2018, с. 287). Неаполітанська модель передбачає те, що громадяни перебувають у центрі прийняття рішень, а також долає дуалізм державно-приватного режиму на основі нових відносин (Masella, 2018).

Відділ міського планування та загальних благ / Неапольська лабораторія суспільних благ (Naples Laboratory for the Constituent of Common Goods): з 2011 року новообраний мер Луїджі Де Магістріс прокладає шлях до нової спільної і учасницької системи, щоб визначити й застосувати місцеві політики, на які вплинули принципи та ідеї спільного. Перший акт 2011 року передбачав внесення у Міський статут юридичного поняття спільного (ст. 3, р. 2) та заснування першого в Італії відділу у цих справах: відділ міського планування та суспільних благ (Assessorato ai beni comuni e all'urbanistica). У 2012 р було засновано Неапольську лабораторію суспільних благ. Лабораторія складається із тематичних відділів, доступних для громадян, вона діє як дорадчий орган й висловлює громадські побажання. Отже, Лабораторія влаштована так, щоб підтримувати низові ініціативи, спрямовані на догляд та відновлення міського спільного.

Ключовий меседж: врегулювати спільне

Трансфер: напр., URBACT (2018).

Подібні приклади: Cascina Roccafranca у Турині

Лісабон: активна, інтегрована стратегія

Містить тексти Федеріки Фави, Фабріції Каннелли та Джованні Каудо та Люс Вельдпаус, Міранди Іоссіфідіс, Ганне ван Гілс та Каріма ван Кніппенберга.

Контекст: у Лісабоні Зони міської реабілітації та «райони з пріоритетним втручанням», означені у програмах VIP/ZIP, окреслюють інноваційні міські інструменти, що надають простір для експериментів із перевикористанням адаптивної спадщини (див. Sobral, 2018). Тоді як Зони міської реабілітації зосереджувались переважно на впровадженні приватних інвестицій у межах конкретного міського контексту, програми VIP/ZIP визначають та надають пріоритет діяльності у соціально незахищених (історичних і не тільки) районах. Обидві програми працюють над вдосконаленням якості та використання архітектурного середовища — вони

покладаються на політику спадщини, яка підтримує не тільки фізичне збереження, а також дотичні соціальні й нематеріальні аспекти, стимулюючи соціальну взаємодію в межах району. Відповідно до програм VIP та ZIP, процеси міської реабілітації підтримуються Офісами місцевої координації (GABIP). Це місцеві технічні офіси, створені, щоб підтримувати міську владу і перевести ухвалення рішень на локальний масштаб й розділити його з місцевими діячами.

Прикладом є Лабораторія кооперативної спадщини Лісабону, розташована в палаці Маркіза Абрантеша — закинутому місці спадщини на периферії Лісабону, районі Марвіла Вельга. Цю місцевість характеризували занепалі будинки, вразливе населення із низьким доходом, тоді як спершу у 19 ст. там жили аристократи й розташувалися промислові бази. У 20 ст. низка таких будівель втратили своїх користувачів (і аристократів, і індустрію), що суттєво вплинуло на відчуття приналежності до району у місцевих спільнот. Утім, під впливом швидкого економічного перетворення міста, район став надзвичайно привабливим для інвесторів приватної нерухомості, що призвело до все більшого виселення мешканців району. У 2010 р. ці події привели до включення району до переліку територій з пріоритетним втручанням за муніципальною програмою VIP/ZIP.

Добре урядування: міська влада Лісабону вирішила зберегти свою власність на палац Абрантеша, щоб втілити стратегію повторного використання й зміцнити спроможність громади в умовах міської та економічної трансформації території. З моменту, коли у Португалії підстрибнули ціни на оренду, у 2019 р. міська влада Лісабону включила це місце спадщини у «Програму доступної оренди житла» (Programa Lisboa Renda Acessível), щоб використовувати будівлю передусім для доступного житла й поекспериментувати з проміжними інструментами для залучення спільноти протягом періоду реабілітації.

Ключовий меседж: активна, інтегрована стратегія міської адміністрації.

Трансфер: <https://urbact.eu/comunitylab>. Ця мережа має на меті повторити результати Стратегії місцевого розвитку Лісабону на територіях з пріоритетним втручанням, що забезпечить міста низкою інтегрованих інструментів, щоб впоратися з міською бідністю і зміцнити місцеві спільноти.

Поширені дисфункційні моделі

Адаптивне перевикористання спадщини може призвести до процесів, що не завжди позитивно впливають на цілі райони. Ці процеси включають:

Туристифікацію: обтяження району туризмом.

Джентрифікацію: відбуваються процеси здорожчання та покращення середовища, що може призвести до витіснення попередніх мешканців.

Спадщинізацію: панівною ознакою району стає лише певна спадщина.

Комодифікацію: спадщина або її частини стають суб'єктом купівлі й спекуляції (землі, прав...)

Музеїзацію: спадщину привласнюють виключно задля цілей музеїв.

Мери або органи планування можуть розглядати ці процеси як економічно цікаві моделі й порівнювати себе з ними. Утім, щоб досягти належного й сталого розвитку спадщини та району, необхідно обов'язково включати механізми подальшого розвитку, інтеграцію громади. Іноді на шляху сталого міського розвитку стоїть не так брак варіантів дій, як структура міської адміністрації (OECD, 1996; Mieg & Töpfer, 2013).

Переклад з англійської: Віталій Павлів

Посилання

Abbott, A. (1991). The future of professions. *Research in the Sociology of Organizations*, 8, 17–42.

Anderson, B. (1983). *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.

Arnstein, S.R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216–224.

Association of Critical Heritage Studies (ACHS). (2012). Manifesto. <https://www.criticalheritagestudies.org/history>

Barile, S., & Saviano, M. (2014). Resource Integration and Value Co-creation in Cultural Heritage Management. *Management of Cultural Products: E-Relationship Marketing and Accessibility Perspectives*, Lucia Aiello, 58–82. N.p.: IGI Global.

Benkler, Y. (2016). Peer production and cooperation. *Handbook on the Economics of the Internet*. Edward Elgar Publishing.

- Bicchi, F. (2006). 'Our size fits all': Normative power Europe and the Mediterranean. *Journal of European Public Policy*, 13(2), 286–303.
- Boelens, L. (2010). Theorizing practice and practicing theory: Outlines for an actor-relational-approach in planning. *Planning Theory*, 9(1), 28–62.
- Bonfantini, G.B. (2015). Historic Urbanscapes for Tomorrow, Two Italian Cases: Genoa and Bologna. *European Spatial Research and Policy* 22(2), 57–71.
- Bourke, J., & Titus, A. (2020). The Key to Inclusive Leadership. *Harvard Business Review*, March 6, 2020. <https://hbr.org/2020/03/the-key-to-inclusive-leadership>.
- Buse, K., & Walt, G. (2000). Global public-private partnerships: Part I-a new development in health? *Bull. World Health Organ.* 78 (4), 549–561.
- Callon, M. (1986). "Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fishermen of St Brieuc Bay". In John Law (ed.), *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge* (London: Routledge & Kegan Paul).
- Calzada, I. (2020). Democratising smart cities? Penta-Helix multi-stakeholder social innovation framework. *Smart Cities*, 3(4), 1145–1172.
- Carayannis, E., & Campbell, D. (2009). Triple Helix, Quadruple Helix and Quintuple Helix and how do knowledge, innovation and the environment relate to each other? *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*. 1(1), 41–69.
- Carayannis, E., Barth, T.D., & Campbell, D. (2012). The Quintuple Helix innovation model: global warming as a challenge and driver for innovation. *Journal of Innovation and Entrepreneurship* 1(2).
- Ciancio, G. (2018). When Commons Becomes Official Politics Exploring the Relationship between Commons, Politics, and Art in Naples. In: (eds.) Dockx, N., Gielen P., *Commonism. A New Aesthetics of the Real*. Amsterdam: Antennae-Arts in Society Valiz, 283–294.
- Co-Cities Report (2020) https://labgov.city/wp-content/uploads/sites/19/Co-Cities_report_2020.pdf
- Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 31(4), 331–338. DOI: 10.1080/01944366508978187
- Díaz-Andreu, M. (2017). Heritage values and the public. *Journal of Community Archaeology & Heritage* 4(1): Heritage Values and the Public. 2–6.
- Dubini, P., Leone, L., & Forti, L. (2012). Role distribution in public-private partnerships: The case of heritage management in Italy. *International Studies of Management & Organization*, 42(2), 57–75.
- Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (1995). The Triple Helix-University-industry-government relations: A laboratory for knowledge-based economic development. *EASST Review*, 14(1), 14–19.
- Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: from National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university–industry–government relations. *Research Policy*, 29(2), 109–123.

- Fainstein, S.S. (2010). *The just city*. Cornell University Press.
- Foster, S., & Iaione, C. (2016). The city as a commons. *Yale Law Review*, 34(2), 281.
- Foster, S., & Iaione, C. (2019). Ostrom in the City. In Cole, D. et al. (Eds.), *Routledge Handbook for the Study of the commons*, Routledge.
- Frischmann, B. M. (2012). Defining Infrastructure and Commons Management. *Infrastructure: The Social Value of Shared Resources*, p. 3, Oxford University Press, 2012, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2117460>
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Habermas, J. (1962). *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft (The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society)*, Suhrkamp, Frankfurt a. M. 1962,
- Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*. 162 (3859): 1243–1248. doi:10.1126/science.162.3859.1243.
- Harrison, R. (2010). What is heritage? In R. Harrison (Ed.), *Understanding the politics of heritage* (pp. 5–42). Manchester: Manchester University Press.
- Harrison, R. (2012). *Heritage: Critical Approaches*. New York; Oxon: Routledge.
- Harrison, R. et al. (2020). *Heritage Futures: Comparative Approaches to Natural and Cultural Heritage Practices*. London: UCL Press.
- Harrison, R., & Rose, D. (2010). Intangible heritage. In T. Benton (Hrsg.), *Understanding heritage and memory* (pp. 238–276). Manchester: Manchester University Press.
- Howarth, C. (2001). Towards a social psychology of community: A social representations perspective. *Journal for the theory of social behaviour*, 31(2), 223–238.
- Hughes, P., & Luksetich, W. (2004). Nonprofit arts organizations: Do funding sources influence spending patterns? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 33 (2), 203–220.
- Hula R., Reese, L.A., & Jackson-Elmoore, C. (2016). *Reclaiming Brownfields. A Comparative Analysis of Adaptive Reuse of Contaminated Properties*. London, Routledge.
- Iaione, C. (2016). The CO-City: Sharing, Collaborating, Cooperating, and Commoning in the City. *American Journal of Economics and Sociology*, 75(2), 415–455.
- Iaione, C., & Cannavò, P. (2015). The collaborative and polycentric governance of the urban and local commons. *Urban Panpheteer*, 5, 31–34.
- Iaione, C., & De Nictolis, E. (2021). “The city as a commons reloaded: From the urban commons to co-cities. Empirical evidence on the Bologna regulation,” in Foster, S. & Swyney, C. *The Cambridge Handbook of Commons Research Innovation*, Cambridge University Press.
- Ibarra, H. (1993). Personal networks of women and minorities in management: A conceptual framework. *Academy of Management Review*, 18(1), 56–87.

- Irazábal, C. (2016). Public, private, people partnerships (PPPPs): Reflections from Latin American cases. In *Private communities and urban governance* (pp. 191–214). Springer, Cham.
- Israel, E., & Frenkel, A. (2018). Social justice and spatial inequality: Toward a conceptual framework. *Progress in Human Geography*, 42(5), 647–665. <https://doi.org/10.1177/0309132517702969>
- Kalandides, A. (2020), *Tourism Management in Berlin: From Destination Marketing to Place Management*, Oskam, J.A. (Ed.) *The Overtourism Debate*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 251–265.
- Katz, B., & Nowak, J. (2018). *The new localism: How cities can thrive in the age of populism*. Brookings Institution Press.
- Krohn, W. (2008). Learning from case studies. In *Handbook of transdisciplinary research* (pp. 369–383). Springer, Dordrecht.
- Kuronen, M., Junnila, S., Majamaa, W., & Niiranen, I. (2010). Public-private-people partnership as a way to reduce carbon dioxide emissions from residential development, *International Journal of Strategic Property Management*, 14(3), 200–216, DOI:10.3846/ijspm.2010.15
- Lang, D. J., Wiek, A., Bergmann, M., Stauffacher, M., Martens, P., Moll, P., ... & Thomas, C. J. (2012). Transdisciplinary research in sustainability science: practice, principles, and challenges. *Sustainability Science*, 7(1), 25–43.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Law, J., & Hassard, J. (eds) (1999). *Actor-Network Theory and After* (Oxford and Keele: Blackwell and the Sociological Review).
- Lawson, H. (2020). *An Evaluation of the CLT Start-Up Fund 2008–2018*.
- Logan, W. (2007). Closing Pandora's Box: Human Rights Conundrums in Cultural Heritage Protection. In Silverman, H. & Ruggles, D.F. (Eds.), *Cultural Heritage and Human Rights* (pp. 33–52). New York: Springer New York.
- Lugosi, P., Bell, D., & Lugosi, K. (2010). Hospitality, culture and regeneration: Urban decay, entrepreneurship and the 'ruin' bars of Budapest. *Urban Studies*, 47(14), 3079–3101.
- Macdonald, S., & Cheong, C. (2014). *The role of public-private partnerships and the third sector in conserving heritage buildings, sites, and historic urban areas*. Los Angeles, CA: Getty Conservation Institute.
- Macdonald, S. (2011). *Leveraging heritage: public-private, and third-sector partnerships for the conservation of the historic urban environment*.
- MacQueen, K. M., McLellan, E., Metzger, D. S., Kegeles, S., Strauss, R. P., Scotti, R., Trotter, R. T. (2001). What is community? An evidence-based definition for participatory public health. *American journal of public health*, 91(12), 1929–1938.
- Madison, M.J., Strandburg, K.J., & Frischmann, B.M. (2016). *Knowledge Commons. Research Handbook on the Economics of Intellectual Property Law 2*.

- Masella, N. (2018), Politiche urbane e strumenti per la promozione degli usi civici: il caso studio di Napoli. In: Chirulli, P. & Iaione, C. La co-città: diritto urbano e politiche pubbliche per i beni comuni e la rigenerazione urbana. Naples: Jovene Editore.
- Marana, P., Labaka, L., & Sarriegi, J. M. (2018). A framework for public-private-people partnerships in the city resilience-building process. *Safety Science*, 110, 39–50.
- Marcuse, H. (1964). *One-dimensional man: Studies in the ideology of advanced industrial society*. Beacon Press, Boston 1964.
- Mieg, H. A., & Töpfer, K. (Eds.). (2013). *Institutional and social innovation for sustainable urban development*. London: Earthscan.
- Molnár, B. (2019). Szimpla Kert. Interview 2. edited by Dora Merai. Somlyódy, Nóra. 2007. "Szimpla-történelem: Romkocsmák az éjszakában." *Magyar Narancs* 2007/6, 8 February. https://magyarnarancs.hu/konyv/szimplatortenelem_romkocsmak_az_ejszakaban-66707
- Mydland, L., & Grahn, W. (2012). Identifying heritage values in local communities. *International Journal of Heritage Studies* 18(6), 564–587.
- OECD (1996). *Innovative policies for sustainable urban development: The ecological city*. Paris: OECD.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. New York: Cambridge University.
- Oevermann, H. (2020), Good practice for industrial heritage sites: systematization, indicators, and case. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 10(2), pp. 157–171. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-02-2018-0007>
- Oevermann, H., & Mieg, H. A. (2015). Studying transformations of industrial heritage sites: Synchronic Discourse Analysis of heritage conservation, urban development, and architectural production. In H. Oevermann & H. A. Mieg (Eds.), *Industrial heritage sites in transformation: Clash of discourses* (pp.12–25). London: Routledge.
- Overkamp, T., et al. (2018). *Resource Integration as a Perspective on Value in Interaction Design*. Published by BCS Learning and Development Ltd. Proceedings of British HCI 2018. Belfast, UK. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1231816/FULLTEXT01.pdf>
- Parkinson, A., Scott, M., & Redmond, D. (2016). Competing discourses of built heritage: lay values in Irish conservation planning. *International Journal of Heritage Studies*, 22(3), 261–273.
- Patti, D., & Polyák, L. (2017). *Funding the cooperative city*. Vienna: Cooperative City Books.
- Pendlebury, J. (2013). Conservation values, the authorised heritage discourse and the conservation-planning assemblage, *International Journal of Heritage Studies*, 19(7), 709–727. DOI: 10.1080/13527258.2012.700282
- Pendlebury, J., Scott, M., Veldpaus, L., van der Toorn Vrijthoff, W., & Redmond, D. (2020). After the Crash: the conservation-planning assemblage in an era of austerity, *European Planning Studies*, 28(4), 672–690. DOI: 10.1080/09654313.2019.1629395

- Plevoets, B., & Van Cleempoel, K. (2019). *Adaptive reuse of the built heritage: concepts and cases of an emerging discipline*. Routledge.
- Polyák, L., Bod, S., & Dródy, S. (2021). *The power of civic ecosystems*. Vienna: Cooperative City Books.
- Poteete, A., Janssen, M., & Ostrom, E. (2010). *Working Together: Collective Action, The Commons, And Multiple Methods in Practice*. Princeton: Princeton University Press.
- Renn, O. (2021). Transdisciplinarity: Synthesis towards a modular approach. *Futures*, 130, 102744.
- Reynal-Querol, M. (2005). Does democracy preempt civil wars? *European Journal of Political Economy*, 21(2), 445–465.
- Riegl, A. (1903). Entwurf einer gesetzlichen Organisation der Denkmalpflege in Österreich, Wien: Bundesdenkmalamt Österreich (Progetto Di Una Organizzazione Legislativa Della Conservazione in Austria—Il Culto Moderno Dei Monumenti). In Scarrocchia, S. (Ed.), *Alois Riegl: Teoria e Prassi Della Conservazione Die Monumenti*, 216–26. Bologna: Clueb.
- De Roo, J., & Novy-Huy, R. (2020). Financial Guidelines: How to build a project-plan, project-structure and financial plan for community-led adaptive reuse projects. OpenHeritage: task 4.1 and 5.4.
- Rose, C. (1986). The comedy of the commons: custom, commerce, and inherently public property. *The University of Chicago Law Review* 53(3), 711–781.
- Scholz, R. W. (2013). Transdisciplinarity. In H. A. Mieg & K. Töpfer (Eds.), *Institutional and social innovation for sustainable urban development* (pp. 305–322). Earthscan.
- Scholz, R.W., & Tietje, O. (2002). *Embedded case study methods: Integrating quantitative and qualitative knowledge*. Sage.
- Scholz, R. W., Mieg, H. A., & Oswald, J. (2000). Transdisciplinarity in groundwater management: Towards mutual learning of science and society. *Water, Air, & Soil Pollution*, 123, 477–487.
- Seduikyte, L., Grazuleviciute-Vileniske, I., Kvasova, O., & Strasinskaite, E. (2018). Knowledge transfer in sustainable management of heritage buildings. Case of Lithuania and Cyprus. *Sustainable Cities and Society*, 40, 66–74.
- Silberman, N. A. (2013). Heritage interpretation as public discourse. In M.-T. Albert, R. Bernecker & B. Rudolff (eds.), *Understanding heritage: perspectives in heritage studies* (pp. 21–31). De Gruyter.
- Smith, L. (2006). *The uses of heritage*. London: Routledge.
- Sobral, L. (2018). *Doing it together*. A Cidade Press.
- Soja, E.W. (2009). The city and spatial justice. [«La ville et la justice spatiale», traduction: Sophie Didier, Frédéric Dufaux], n° 01 september 2009 <https://www.jssj.org/wp-content/uploads/2012/12/JSSJ1-1en4.pdf>

- Song, J., Hu, Y., & Feng, Z. (2018). Factors influencing early termination of PPP projects in China. *Journal of Management in Engineering*, 34(1), 05017008.
- Tasan-Kok, T. & Vranken, J. (2011). Handbook for multilevel urban governance in Europe: Analyzing participatory instruments for an integrated urban development. European Urban Knowledge Network. (www.eukn.org)
- UNECE United Nations Economic Commission for Europe (2018). Guiding Principles on People-first Public-Private Partnerships in support of the United Nations Sustainable Development Goals.
- URBACT (2018). Transferability Study. Civic eState: Pooling the urban commons as civic patrimony. http://www.civicestate.eu/wp-content/uploads/2021/05/Civic_eState_Transferability_Study-1.pdf
- Van Knippenberg, K. (2019). Towards an evolutionary heritage approach: fostering community-heritage engagement. 13th AESOP Young Academics Conference, Darmstadt.
- Van Knippenberg, K., Boonstra, B., & Boelens, L. (2021). Communities, heritage and planning: Towards a co-evolutionary heritage approach, *Planning Theory & Practice*, DOI: 10.1080/14649357.2021.1998584
- von Wright, G.H. (1971). Explanation and understanding. Cornell University Press Ithaca, NY.
- Walsh, P. (2001). Improving governments' response to local communities—is place management an answer? *Australian Journal of Public Administration*, 60(2), 3–12.
- Waterton, E., & Smith, L. (2010). The recognition and misrecognition of community heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 16(1–2), 4–15.
- Winter, T., & Waterton, E. (2013). Critical Heritage Studies, *International Journal of Heritage Studies*, 19(6), 529-531. DOI: 10.1080/13527258.2013.818572